

УДК 37.014.623

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Вдовиченко Р.П., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки та дитячої психології

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

У статті доведено актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому просторі університету, обґрунтовано важливість втілення в систему вищої освіти ціннісної педагогічної взаємодії учасників навчального процесу, зорієнтованої на формування морально-духовної основи країни. У дослідженні особлива увага надається оптимальності визначених і науково обґрунтованих педагогічних умов: комплексному впливу на студентів протягом навчання шляхом педагогічної взаємодії викладачів і студентів у формуванні та розвитку ціннісних орієнтацій; збагаченню змісту виховання; використанню сучасних педагогічних технологій формування ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, студентська молодь, ціннісна педагогічна взаємодія, педагогічні умови.

В статье обоснована актуальность проблемы формирования ценностных ориентаций студенческой молодежи в образовательном пространстве университета, раскрыта важность воплощения в систему высшего образования ценностного педагогического взаимодействия участников учебного процесса, ориентированного на формирование нравственно-духовного стержня страны. В исследовании особое внимание уделяется оптимальности определенных и научно обоснованных педагогических условий: комплексному воздействию на студентов в течение обучения путем педагогического взаимодействия преподавателей и студентов в формировании и развитии ценностных ориентаций; обогащению содержания воспитания; использованию современных педагогических технологий формирования ценностных ориентаций.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, студенческая молодежь, ценностное педагогическое взаимодействие, педагогические условия.

Vdovychenko R.P. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING VALUE ORIENTATIONS OF STUDENT YOUTH

The article highlights the urgency of the problem of student youth value orientations formation in the university educational space. The importance of implementation in the system of higher education of the participants' value pedagogical interaction in educational process, oriented on the formation of the moral and spiritual core of the country, is substantiated. Special attention of the study is paid to the optimality of the proposed and scientifically based pedagogical conditions: the complex impact on students during teaching through the pedagogical interaction of teachers and students in the formation and development of value orientations; the content of education enrichment; the use of modern pedagogical technologies for the formation of value orientations.

Key words: values, value orientations, student youth, value pedagogical interaction, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Сучасна реальність перетворюється на нові установки й ціннісні орієнтації переважно серед молодого покоління. Становлення української державності, інтеграція в європейське співтовариство, створення і реалізація національної ідеї, побудова громадянського суспільства – все це передбачає орієнтацію на пріоритети духовності й моралі, перетворення усталених моральних ідеалів і принципів, пошук нових ціннісних орієнтирів студентської молоді. Тому як ніколи зростає роль виховних дій з боку суспільства, спеціально організованого педагогічного процесу у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема встановлення траєкторії розвитку особистості кожного студента в період навчання у ВНЗ стає все більш ак-

туальною. Можна виділити низку підходів відомих українських науковців-педагогів до визначення шляхів формування цінностей і ціннісних орієнтацій студентської молоді. Питання формування ціннісних орієнтацій та загальнолюдських цінностей молоді, зокрема студентів, досліджувались І. Бехом, Г. Кривошеєвою, Н. Бондар. Структура і динаміка ціннісних орієнтацій особистості у старшому шкільному й студентському віці вивчалися Н. Волковою, І. Дубровіною, Б. Кругловим та іншими. Проблема взаємодії викладачів і студентів продуктивно розроблялася в педагогіці в різних аспектах О. Бодальовим, С. Кондратьєвою, В. Слатьоніним, О. Газманом, Н. Михайловою, І. Зязюном, Л. Карамушкою, О. Захаренко, А. Петровським, Г. Цукерманом, С. Якобсоном. Зросла кількість вітчизняних та зару-

біжних досліджень, в яких предметом наукового пошуку стають процеси створення та ефективного використання освітнього середовища вищого навчального закладу з метою формування особистісних та професійних якостей фахівців (А. Вишнякова-Вишневецька, Л. Денисова, К. Дубич, Д. Качалов, Р. Монарьов, О. Петренко, А. Шевченко та ін.). Незважаючи на великий інтерес вчених до проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій молоді, слід зазначити, що питання організації та проведення роботи, направленої на формування ціннісних орієнтацій студентів, залишаються ще малорозробленими й потребують подальшої розробки.

Постановка завдання. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та визначенні оптимальних педагогічних умов, направлених на формування ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Студентський вік характеризується найбільш активним розвитком моральних та естетичних почуттів, стабілізацією характеру та поведінки, тобто становленням усєї духовної сфери особистості [6, с. 67]. Вирішальним етапом процесу формування ціннісних орієнтацій особистості є період навчання у вищому навчальному закладі, саме в період студентства відбувається процес професійного становлення та загальнокультурного розвитку особистості. Провідними потребами в цьому віці постають потреби самоствердження, самостійності, самовираження та самоактуалізації. Це, насамперед, період формування активної життєвої позиції особистості. Разом з тим «ціннісні уявлення особистості в цьому віці схильні до частих коливань, змін, не наділені до кінця сформованим особистісним смислом, не мають міцної світоглядної основи» [6, с. 23].

Особливості ціннісних орієнтацій студентів, що виявлені в ході проведення виховних заходів в університеті, показали їх певну розрізненість, нестійкість і, здебільшого, матеріально-прагматичну спрямованість. Тому актуальним завданням освіти є організація цілеспрямованої системи формування ціннісних орієнтацій студентів, завдяки якій вони зможуть усвідомити їхню сутність, визначити значущість для індивідуальної життєдіяльності, зіставити з власними ціннісними уподобаннями, навчитися оцінювати явища з цієї точки зору та реалізовувати їх у діяльності.

На нашу думку, саме від структури ціннісних орієнтацій студента залежить зміст його моральних переваг, вибір способів та засобів, які використовує особистість

у проектуванні власної поведінки у відповідності з набутими ціннісними орієнтаціями. І.Д. Бех зазначає, що «підготовка підрастаючої особистості до повноцінного життя є неодмінною вимогою до сучасної освіти» [1, с. 125].

Отже, освітнє середовище вищого навчального закладу має бути цілеспрямованою цілісною педагогічно організованою системою умов, що забезпечують використання традиційних освітніх технологій та реальної виховної практики поряд з активним пошуком та впровадженням нових психолого-педагогічних технологій, ціннісної педагогічної взаємодії учасників навчального процесу, орієнтованих на формування особистості в сучасному освітньому просторі вищих навчальних закладів, завдяки якій вони зможуть усвідомити їх сутність, визначити значущість для індивідуальної життєдіяльності, зіставити з власними ціннісними уподобаннями, навчитися оцінювати явища з цієї точки зору та реалізовувати їх у власній діяльності.

Враховуючи різні підходи науковців до визначення педагогічних умов, ми виділили наступні педагогічні умови, що дозволять ефективно здійснити формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу:

- використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в системі «мотивація – цілепокладання – переконання»;

- організація ціннісної педагогічної взаємодії учасників навчального процесу;

- використання сучасних педагогічних технологій формування ціннісних орієнтацій студентської молоді (оновлення змісту, форм, методів та засобів взаємодії суб'єктів освітнього середовища).

Впровадження обґрунтованих педагогічних умов в освітнє середовище навчального закладу здійснюється через проведення та моніторинг різноманітних видів і форм навчальної та виховної роботи студентів на основі підтримки ініціатив і побажань, врахування інтересів, потреб та запитів студентської молоді [2, с. 126].

Очевидно, що спеціально зосереджені на особистості виховні й інші впливи можуть бути ефективними, якщо вони опосередковані самою особистістю. Саме об'єктивно оцінюючи себе, студенти свідомо, враховуючи умови, що склалися, спрямовують розвиток і реалізацію своїх сутнісних сил, що визначають рівень активності їхніх життєвих пріоритетів. Тому між системою цінностей і стратегією виховання існує взаємозалежність. Цінності визначають зміст

виховання, а виховання має перетворити віру у прийнятті цінності, оскільки вони йдуть від духовних надбань рідного народу, його історичного досвіду, цілеспрямованого національного виховання, від політичної ситуації, від віри, потреб і прагнення самого студента до самореалізації [3].

Формування ціннісних орієнтацій студентської молоді повинно здійснюватися з урахуванням реального стану сформованості ціннісної сфери особистості. На першому етапі дослідження нами встановлено високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій у 22% студентів; достатній – у 25%; задовільний – у 39% і незадовільний – у 14%. Це пов'язано з дефіцитом навчально-методичної бази, невідповідністю університетського та сімейного середовища, різкими соціально-економічними змінами в державі, відсутністю цілеспрямованої роботи до формування ціннісних орієнтацій студентів, недостатнім рівнем відповідних знань, неготовністю викладачів до організації ціннісної педагогічної взаємодії зі студентами і до використання сучасних педагогічних технологій формування ціннісних орієнтацій студентської молоді, індивідуальними особливостями, недосконалістю виховних методик. Наш досвід роботи зі студентами показує: не треба прагнути вирішувати окремі питання значимості ціннісних орієнтацій в особистості студента, не сформувавши вміння розмірковувати над непростими проблемами сучасного життя й діяти в ньому, орієнтуючись на загальнолюдські цінності та своє вдосконалення.

Реалізація завдань дослідження передбачає таку послідовність етапів формування ціннісних орієнтацій студентської молоді:

1) якісного накопичення системи знань про ціннісні орієнтації, усвідомлення їх значущості в житті кожної особистості й в майбутній професійній діяльності;

2) формування гуманістичного світогляду на основі ціннісних орієнтацій;

3) моделювання соціокультурної поведінки з орієнтацією на загальнолюдські ідеали.

Успіх та ефективність формування ціннісних орієнтацій студентської молоді залежить від сукупності факторів, які будуть цілеспрямовано впливати на формування та розвиток усіх компонентів формування особистості студента.

Аналіз змісту навчальних програм засвідчив, що практично всі дисципліни мають значний аксіологічний потенціал. Саме у процесі теоретичної і практичної підготовки, яка здійснювалася в аудиторний, а особливо позааудиторний час (науково-дослідницька та виховна діяльність),

відбувається ефективне формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів. Використання виховного потенціалу навчальних предметів з метою формування ціннісних орієнтацій студентської молоді здійснюється шляхом внесення ціннісних складників у зміст навчальних предметів та використання діалогових, активних методів навчання. І особлива роль тут належить предметам соціально-гуманітарного циклу, а саме: українській мові, філософії, політології, історії, літературі, педагогіці, психології та ін. Організація процесу навчання з урахуванням цілей і завдань формування ціннісних орієнтацій студентської молоді вимагає оптимізації змісту навчальних програм, опанування викладачами всіма компонентами процесу навчання, розуміння ними того, що повинно відбиватися в робочих навчальних програмах і реалізовуватися у процесі засвоєння студентами знань, умінь і навичок з предмету на лекціях, семінарах, практичних заняттях і в процесі самоосвіти та самовиховання студентів [5, с. 42].

На нашу думку, використання діалогічних форм спілкування викладачів і студентів є однією з найважливіших педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій. Навчально-виховний процес у ВНЗ повинен проходити в атмосфері щирості, взаєморозуміння, взаємоповаги. Розвиваючи цю точку зору, ми наголошуємо на тому, що тільки на основі індивідуальних переваг і гуманістичних ціннісних орієнтацій, у процесі активізації нових позицій, пов'язаних, наприклад, з моральними переконаннями, світоглядними установками, з'являється можливість розглянути судження про якісні показники сформованості особистості студентської молоді.

Ефективність формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому середовищі вищого навчального закладу значною мірою залежить від спрямування виховного процесу, від методів і форм його організації.

В ході дослідження процесу формування ціннісних орієнтацій студентської молоді Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського з'явилася необхідність у розробці пріоритетних напрямів виховної роботи, а саме:

– популяризація університету, пошук і розвиток власних цінностей і традицій, розвиток корпоративної культури;

– створення освітнього середовища, спрямованого на творчий саморозвиток і самореалізацію особистості студента;

– формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Найбільш реальними з точки зору формування ціннісних орієнтацій є інноваційні методи, за допомогою яких відбувається взаємодія та співпраця всіх учасників освітнього процесу під час вирішення практичних і навчальних задач. Інноваційні процеси нині проникають в усі сфери освітнього простору: впровадження ігрових технологій (рольові, ситуаційні ігри); діалогових технологій (дискусії, конференції); використання інформаційних технологій; інтелектуальних аукціонів; аналіз конфліктів і стилів поведінки; мозкового штурму; кейс-технологій; рефлексивних технологій. Також значну роль відіграють і традиційні методи, а саме: лекції, семінари, бесіди, диспути, робота з книгами та періодикою тощо.

Під час проведення таких заходів студенти презентують себе як самостійно мислячі особистості, здатні цікаво міркувати, продуктивно будувати діалог, узгоджувати позиції, розуміти себе і партнера у спілкуванні. Результативність сформованості ціннісних орієнтацій значною мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління молоді. Чим доросліші вихованці, тим більші їхні можливості до критично-творчого мислення, самоактивності, творчості, самостійності, до усвідомлення власних ціннісних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення [4, с. 252].

З'ясовано, що успішній реалізації процесу формування ціннісних орієнтацій сприяє участь студентів у пізнавально-просвітницьких, волонтерських і благодійних акціях, соціальних кампаніях, ярмарках, презентаціях, що свідчить про розширення пізнавального інтересу та сформованість суджень студентів про суспільство, явища, загальну систему цінностей, на першому місці якої виступають любов, патріотизм, свобода, родина, здоров'я, розвиток, що сприяє активізації процесів самопізнання, самовиховання, життєвого і професійного самовизначення.

На наш погляд, одним із засобів формування у студентів ВНЗ гуманістичних ціннісних орієнтацій є їхня участь у масових формах культурної діяльності. Нами встановлено, що все більше студентів бажає брати участь в організації та проведенні свят, театральних-видовищних дійств, концертів тощо. Під час таких заходів створюється особлива діалогічна атмосфера, в якій переживання єдності, співпричетності переходять у вищий духовний стан загальнолюдських ідеалів.

Процесуальний рівень дослідження забезпечувався сукупністю форм і методів,

педагогічних технологій формування гуманістичних ціннісних орієнтацій. Використовувалися як традиційні, так й інноваційні форми роботи, зокрема, інтерактивні технології. Інтерактивна технологія передбачає рівність, доброзичливість та активність усіх учасників спільної діяльності. Вона реалізує свій головний зміст – інтерактивну взаємодію, що характеризується високим ступенем інтенсивності спілкування її учасників, обміном діяльностями, зміною і різноманітністю її видів, форм і прийомів, цілеспрямованою рефлексією учасників діяльності і взаємодії, що відбулася. Результатом інтерактивної взаємодії постає зміна та вдосконалення моделей поведінки й діяльності учасників. Особливого значення набули такі форми роботи, як бесіди, дискусії, моральні дилеми, сократівські бесіди, інтерактивні ігри, моделювання педагогічних ситуацій, використання творчих завдань, спрямованих на засвоєння ціннісних орієнтацій. У разі залучення студентів до формування ціннісних орієнтацій значна увага приділялася використанню комплексу мистецтв, естетичних засобів.

Естетико-гуманітарний потенціал освітнього середовища Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського дозволяє студенту випробувати себе в різних видах діяльності, з'ясувати їх особистісну цінність для себе та стверджувати її впродовж власного життя. Кожен з видів позанавчальної діяльності студентів, зокрема: суспільно-політичний, художньо-естетичний, трудовий чи фізкультурно-спортивний сприяє творчому розвитку студента, посилює творчу активність, «шліфує» ціннісні якості, сприяє підвищенню емпатійності особистості студента, що відбувається на рівні прийняття ним гуманістичних ціннісних орієнтацій.

Підтвердженням ефективності дослідження є підвищення високого рівня сформованості ціннісних орієнтацій у студентів до 36%. достатнього – до 32%. Виходячи з мети дослідження, нами конкретизовано критерії (когнітивно-аналітичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий) та показники (знання, судження про суспільство, явища, цінності, систему людських взаємин; мотиви поведінки, ієрархія особистісних цінностей; ставлення до суспільства, природи, людей, позиція, дії, вчинки, поведінка), рівні сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників (високий, достатній, задовільний та незадовільний).

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки. Ціннісні орієнтації сту-

дентської молоді можна піддавати впливу в умовах навчання у вищому навчальному закладі. Для формування ціннісних орієнтацій студентів оптимальними визначено такі педагогічні умови, необхідність застосування яких у певній послідовності стимулюватиме процес формування й присвоєння ціннісних орієнтацій: організація ціннісної педагогічної взаємодії учасників навчального процесу, що передбачає створення доброзичливої академічної атмосфери, формування толерантного ставлення до ціннісних орієнтацій студентської молоді, стимулювання активної життєвої позиції щодо подальшого самовдосконалення та самореалізації системи ціннісних орієнтирів, підвищення ролі самостійності у прийнятті рішень та прагнення саморозвитку протягом усього життя; збагачення змісту виховання; використання методик, які базуються на принципі особистісно зорієнтованого виховання та враховують механізми формування ціннісних орієнтацій особистості. Робота з формування ціннісних орієнтацій студентів повинна про-

водитися комплексно, в єдності всіх його компонентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Духовна культуродомінантність як виховний ідеал: шлях досягнення. Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. вип. 9, кн. 1; за заг. ред. О. Додукіної. Київ–Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006. С. 6–25.
2. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 124–129.
3. Бойко А.М. Особистість як предмет виховання. Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск 12. Харків: ХНУ, 2004. С. 21–28.
4. Виявлення духовно-моральних орієнтирів та ціннісних пріоритетів сучасного студентства / О. Марушенко, Н. Письменна, О. Брежнева, Т. Шклярова. Вісн. Львів. ун-ту. 2006. Вип. 21. Ч. 1. С. 250–258.
5. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія: навчальний посібник. К.: Вища школа, 2005. 237 с.
6. Кон И.С. В поисках себя: Личность и её самосознание. М.: Политиздат, 1994. 335 с.
7. Концепція національного виховання студентської молоді. Освіта і управління. 2009. Т. 12. № 2. С. 80–82.

УДК 37.03 (4)+37.03(477)

ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

Луценко О.І.,
асистент кафедри теорії і методики викладання природничих дисциплін
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Мамаєва Л.Т.,
асистент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Кримова Т.М.,
асистент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

У статті порушено проблему статевого виховання старшокласників. Здійснено спробу впровадження польської системи підготовки учнів до створення сім'ї та їх обізнаності щодо статевого стосунку. Шляхом експериментальних досліджень виявлено позитивні ідеї польського досвіду підготовки учнівської молоді до життя в сім'ї, що є вагомими орієнтирами формування вітчизняної концепції освіти. Виявлення та творче використання ідей зарубіжного досвіду сприятиме теоретико-методологічному обґрунтуванню положень та переходу на вищий, якісно відмінний рівень.

Ключові слова: виховання, стаття, учні, школа, методи, тренінг.

В статтю затронута проблема полового виховання старшокласників. Предпринята спроба впровадження польської системи підготовки учасників до створення сім'ї та їх обізнаності щодо статевого стосунку.